

När Europas blickar riktades mot Lister

Engelska flottans besök på Hanö 1810-1812

De första åren av 1800-talet var mycket omvälvande. Ute i Europa rasade Napoleonkrigen och monstret från Korsika, som Napoleon stundom kallades, lade under sig rike efter rike på den europeiska kontinenten. Koalitionserländer emellan med högtidliga löften om obrottslig sammanhållning ingicks och bröts på löpande band. Åren gick och 1808 var det i stort sett enbart George III:s Storbritannien och Gustaf IV Adolfs Sverige som stod pall mot Napoleons Frankrike.

Några år tidigare, den 21 oktober 1805 segrade en 27 skepp stark brittisk flotta, anförd av lord Horatio Nelson på flaggskeppet HMS Victory, över en fransk-spansk flotta på 33 skepp, vid Trafalgar utanför sydvästra Spaniens kust. Härigenom fick Napoleon skrinlägga sina planer på att invadera Storbritannien. Istället vidtog han handelspolitiska åtgärder mot britterna, i form av den s.k. kontinentalblockaden, vilken i stort gick ut på att Napoleon förbjöd all import och export mellan Europa och Storbritannien och dess kolonier. Målsättningen var att isolera britterna, och konfiskation av engelska varor påbjöds, men engelsmännen fann nya handelsvägar, framförallt in i Östersjön. Där kunde de finna, för dem, oerhört viktiga importvaror i form av trävirke, tjära, beck och linolja m.m. Ett hinder på denna rutt in i Östersjön var dock Danmark, som i slutet av sommaren 1807 ställdes inför ett fullständigt ultimatum, är ni allierade eller fiender till George III? Vidare uppvaktades danskarna med över 400 brittiska skepp som innehöll en invasionsstyrka på ca 20.000 man, men svar från den danska statsledningen dröjde, vilket fick till följd att britterna bombarderade Köpenhamn, och den danska flottan beslagtogs. Danmark lärer sig därpå med Napoleon.

I mars år 1808 förklarade Danmark Sverige krig. Kriget blev i stora drag en katt-och-råtta lek och fred slöts i Jönköping i december 1809. I freden förband sig Sverige bl.a. att inte låta brittiska fartyg, på ett kanonskotts avstånd, komma nära den svenska kusten. En månad tidigare, dvs. i februari 1808, hade ryssen, som då var i förbund med Frankrike, marscherat in i det svenska Finland. Fred slöts i Fredrikshamn i september 1809, och fick bl.a. till följd att Finland nu blev ett ryskt storfurstendöme samt att Sverige måste, till valda delar, ingå i kontinentalblockaden mot Storbritannien. Likväl fortsatte den svenska handeln med det Förenade kungariket på de brittiska öarna. Napoleonfrankrike rasade häröver och tvingade, den 17 november 1810, Sverige att förklara Storbritannien krig. Kriget stannade dock på pappret och en av garanterna för att det förblev så var den brittiske amiralen sir James Saumarez.

Amiral Saumarez hade sedan, i valt fall år 1808 då han blev chef för den brittiska Östersjöflottan, seglat i svenska farvatten, och hade då också troligtvis skaffat sig en del svenska militära kontakter under det svensk-ryska kriget 1808-1809. Flera månader före den svenska krigsförklaringen mot Storbritannien, närmare bestämt den 10 juni 1810, hade Saumarez anläppt och kastat ankar

vid Hanö redd. Skeppet som han anförde var inget mindre än The Royal Navys stolthet, flaggskeppet HMS Victory, som fördelat på tre däck var bestyckat med hela 104 kanoner och bemannat med ca 850 man. I eskadern ingick ytterligare 18 linjeskepp, fem fregatter och 22 mindre fartyg.

Svenska hamnar kunde således ej, p.g.a. politiska omständigheter, bli aktuella för omlastning av brittiska varor, istället upprättades bastioner vid Vinga sand, Anholt (som 1809-1814 var besatt av engelska trupper), Sprogö i Stora Bält samt framförallt Hanö. Den dåvarande löjtnanten på HMS Victory, sedermera amiralen sir John Ross, har bl.a. till eftervärlden nedtecknat att stora förrådshus byggdes på Hanö, där den så viktiga handeln för Storbritannien delvis kunde bedrivas. I övrigt fungerade Ross vid denna tid som bl.a. förbindelseofficer med myndigheterna i Sölvesborg. Två viktiga svenska myndighetspersoner som vid denna tid hade mycket att säga till om angående den engelska flottans förtöjning vid Hanö, var utrikes statsminister greve Lars von Engeström, Stockholm och konteramiral Maurits Peter von Krusenstierna, Karlskrona, som 1810 utnämns till att vara chef för den eskader som skulle föra "papperskriget" mot England.

Sedermera kaptenen och kompani-
chefen vid Kungl. Jönköpings rege-
mente, Carl Magnus Hultin, var som
22-åring år 1811 platslöjtnant på
Karlshamns kastell, och han har till
eftervärlden nedtecknat att han vid
ett tillfälle, civilklädd, lockades följa
med några kamrater till Hanö: *Jag
fann till min förvåning denna holme
full av provisionella hus och brädb-
racker fullpackade med handelsvaror
och en folkmängd som på en mark-
nad och smugglingen idkades av
både tyskar och svenskar.*

Enorma mängder mat gick dagligen
åt till den brittiska marinens många
mannar och proviant inhandlades
bl.a. i Listers bygder, men även på
andra platser såsom på marknader
och beställningar av boskap lär ha
skett ända till Väckelsång i Småland.
Bara år 1810 uppskattas den brittiska
örlogsbesättningen ha uppgått till
10.000 –15.000 personer på och om-
kring Hanö. Härtill kommer också
stora mängder köpmän och andra
besökande. Grönsaker skall brit-
terna delvis själva ha odlat på såväl
Hanö som i täppor på och omkring
Nogersund. Den brittiska marinen
skall också, i försörjningssyfte, i
våra nejder ha uppfört slakthus och
bageri etc. Vattenkonsumtionen lär
också ha varit mycket stor, inte minst
skall lasaretsfartyget HMS Gorgon
ha förbrukat mycket dricksvatten,
varför brunnar skall ha grävts på
flera platser på såväl Hanö som på
Lister. Vatten lär även ha hämtats
från Mörrumsån.

Då och då mullrade kanonsalvorna
över Hanöbukten. Nyanlända fartyg
saluterades med hederssalvor och
salut sköts även på brittiska bemär-
kelsedagar. Varje morgon hälsades
också dagbräckningen med ett ka-
nonskott ifrån HMS Victory. Dagen
tog sin början och vid soluppgången
hissade fartygen sina flaggor. En
liknande, klerikal sed, praktiserades
länge i Mjällby kyrka, där solupp-
gången varje morgon hälsades med
klockringning. Likaledes ringdes det
varje afton, då dagen slöts vid sol-
nedgången, likt ett slags tacksägelse
för nattens beskydd.

Mellan åren 1750 och 1757 författade sedermera kyrkoherden i Västra Karleby, magister Christoffer Cronholm boken "Blekinges Beskrivning". I denna skrift omtalas bl.a. vattendraget "Ulfa knutan" på Listers östra sida och vid randen av Listershuvud. Vattnet beskrivs som mycket skönt och ett källsprång som sjöfarande ofta stannar till vid för att proviantera ur. Med stor sannolikhet är det samma vattendrag som idag benämns "Engelska källan". Här syns "Gasta kausen", vilken ligger bara några få meter söder om Engelska källan. Benämningen "gast" kommer troligtvis från benämningen "sjögast", vilket är en äldre beteckning för sjöman på örlogsfartyg. I bakgrunden skymtar ön Hanö. Foto: M.B., 2009.

I ett brev till amiral Saumarez med-
delas det att mellan den 30 maj och
den 4 augusti 1810, skall 1.815
fartyg ha passerat Bälten på sin
resa till och från Östersjön. Den
12 oktober år 1810 lättade så HMS
Victory ankar och lämnade Hanö.
På färden mot Storbritannien med
sin eskader och en konvoj på över
1.000 fartyg hade Saumarez två da-
gar senare förmånen att eskortera
Sveriges nyvalde tronarvinge, Jean
Baptiste Bernadotte, vilken nu var
på väg från Frankrike till Sverige
genom Stora Bält. Enligt förfat-
taren Mats Bramstång så är detta
en av historiens största konvojer,
varför Saumarez således kunde ge
en imponerande styrkedemonstra-
tion av Englands maritima slagkraft i
Bernadottes åsyn.

En månad senare, den 15 november,
lär de sista engelska fartygen, som
nu låg mellan Hanö och Matvik, ha
lättat ankar. Anledningen till varför
man nu reste hem till England var
bl.a. att man i annat fall befarade att

bli infryst i Östersjön, ifall det skulle
visa sig bli en sträng isvinter. Den
kommande vintern 1811 fortfor man
på likartat sätt med att gå i vinter-
kvarter i kända brittiska farvatten.

Anmärkningsvärt är att då stora delar
av denna främmande nations örlogs-
flotta var stationerad på Hanö, dvs.
bara några sjömil från det svenska
amiralitetet i Karlskrona, så var
Sverige alltså formellt i krig med
England. Dock avlossades inga skott
i detta "papperskrig" och fred mellan
Sverige och England slöts i Örebro
den 18 juli 1812.

Listers historia är gammal och in-
tressant och troligtvis utgör den
engelska örlogsflottans basering på
Hanö mellan åren 1810 och 1812 vår
största stund i ett europeiskt och mer
internationellt sammanhang. Slutet
på denna era sattes den 31 oktober
1812, då HMS Vigo tillsammans
med de resterande engelska fartygen
vid Hanö redd, lät gångspelen lätta
ankar samt hissa segel med destina-
tion England.

När Europas blickar riktades mot Lister

Engelska flottans besök på Hanö 1810-1812 forts...

Äreminne på Engelska kyrkogården, Hanö. Foto: M.B., 2009.

Ett par brittiska sjöofficershandskar

På Mjällby kyrkogård, precis öster om sakristian, finns det en liten vit gravsten. På denna gravvård kan man bl.a. läsa "Anna Larsdotter 1787-1874". Anna Larsdotter var bondmora i Mjällby kyrkby och var 23 år gammal då de första engelska fartygen för exakt 200 år sedan anlöpte Listers nejder. Många av de Listerbor som kunde sälja något till de tusentals främlingar som nu vistades på Hanö, gjorde detta och Västblekinge skall p.g.a. den engelska flottans besök i våra trakter ha fått ett ekonomiskt uppsving samt erhållit ett med omvärlden vidgat socialt nätverk. En på Lister besökande dansk herre vid namn Christian Molbech delger i ett brev av år 1812 att: "Dagligen kommer engelska of-

ficerare och sjöfolk i land i Mjällby socken, där de alltid, trots att kusterna är besatta med strandvakter, äga fritt tillträde, och där de (dvs. engelsmännen) gör dyrtider både gällande förnödenheter och körslor." Anna Larsdotter var en av dessa Listerbor som ej försummade att göra affärer med den engelska flottan. Det berättas att hon hade en eka vid Tockens strand och att då hon hade möjlighet att ro över till Hanö och sälja något av gårdens överskott i form av t.ex. ägg och fläsk, så gjorde hon detta. Det berättas också att då hon en höstdag rodde över till Hanö för att sälja sina matvaror, så kom en brittisk officer henne till mötes. Officeren var hungrig, men saknade pengar och Anna frös om sina händer. Istället för en försäljning så uppstod en byteshandel, officeren fick matvaror och Anna fick officerens handskar och dessa handbeklådnader förvarades i en gård på Mjällby-Ljunga till 1980-talet, men är nu spårlost försvunna. (Se bilden på Kyrknyttets framsida).

Engelska källan och Masse Warres son Hans

Randen av Listershuvuds nordöstra fäste är idag, liksom för 200 år sedan, obygd samt till stora delar beklädd med lövskog. Marken tillhör Hosaby bys utmarker och legenden berättar att i dessa trakter lär en båtsman vid namn Masse Warre ha tvingats flytta hit efter att, ca år 1790, ha blivit vräkt från sin bostad i Hosaby. Hans ringa bostad på denna ensliga plats skall ha varit belägen ca 30 meter från "Vita stenen", dvs. någon kilometer sydost om fiskeläget Hörvik. Masse och hans hustru "Vassa Katharinan" skall ha haft flera barn. En av sönerna, Hans, skall ha haft ett glatt och positivt humör och han kom att visa ett stort intresse för de brittiska sjömän som titt som tätt skall ha lagt till och ankrat upp i närheten av deras bostad. Sjömännens besök gällde proviantering av sötvatten i antingen den

stora Engelska källan, som allttjämt ligger strax intill havskanten, eller ifrån den något mindre Svenska källan, som ligger ett stycke inåt land. Legenderna berättar också att Masse Warres Hans så småningom skall ha följt med den engelska flottan, där han skall ha avancerat till officer. Legenderna berättar vidare att Hans på sin ålderdom skall ha återkommit till Lister.

En brittisk sjöofficer från Nogersund?

I Mjällby kyrkböcker kan man för den 31 augusti 1795 läsa att fiskaren Jöns Pehrsson och hans hustru Sophia Jönsdotter, Nogersund, fick en son, Sven Jönsson. Några år senare står det i husförhörslängden över Nogersund, att denne Sven Jönsson är "rymd". Nutida familjemedlemmar till just nämnda släkt hävdar dock att Svens föräldrar gav sitt tillstånd till att han, trots sin ungdom, fick följa med den engelska flottan vid Hanö till Storbritannien. Sven Jönsson skall ha blivit väl omhändertagen av en brittisk officer och hans hustru, som själva var barnlösa. Sven skall vidare ha avancerat inom den brittiska marinen, och lär ha blivit sjöofficer. Både han själv och hans fartyg skall dock ha förolyckats i en storm utanför Jyllands kust, och han lär ligga begravd på en kyrkogård i närheten av förlisningsplatsen.

Löjtnant Thomas West Cope

Den 3 juni 1980 besöktes Hanö av den brittiska fregatten Ajax. Gudstjänst av kyrkoherde Ingemar Cederblad och den brittiske, katolske, fartygsprästen,

fader Paul Chaimblin, hölls på Den engelska kyrkogården på ön. Kransnedläggning gjordes framför begravningsplatsens minnessten medan Sveriges flagga och Union Jack draperade tuvorna framför det av HMS Plymouth gjorda och år 1973 resta kors, varpå två minnesgåvor, två epitafier eller minnesplattor, tilldelades Hanö bygdegård och Mjällby församling. Det större epitafiet, som bär 15 brittiska officerares namn, hänger i Hanö bygdegård och är ett minne över de brittiska officerare som skall vila på öns kyrkogård. Det betydligt mindre epitafiet hänger i Mjällby kyrkas vapenhus och syns på bilden intill.

I Mjällby församlings dödbok för år 1810 kan man läsa att Lieutenanten (dvs. löjtnanten) på Kongl. Engelska Örlogs Skeppet Formidable, Thomas West Cope, avlidit den 31 juli i lung-sot samt blivit begravd den 2 augusti. Tyvärr är hans grav förkommen, men enligt muntlig tradition skall han ha begravts på Mjällby kyrkogårds västra del. Förutsatt att detta stämmer, så vilar i så fall denne officer inte långt ifrån tornet, eftersom kyrkogården år 1810 inte sträckte sig så långt väster ut som vad den gör idag.

Legenden berättar vidare att denne officer i HM Kung George III:s flotta, som enbart var 22 år gammal då han avled, skall ha varit sjuklig redan vid avseglingen från Storbritannien. Officeren West Copes föräldrar skall dock ha framfört ett önskemål till ett högre befäl: "Ifall att vår son avlider i främmande land, så önskar vi att han må vila i vigd jord" (dvs. på en kyrkogård). Legenden berättar också att de tre skovlar mull, som lades på hans kista under begravningsakten, hade medförts ifrån Storbritannien.

Marcus Bernhardsson

Glimtar från en syneförrättning i Mjällby

Det var ett av de allra första åren på 1960-talet. Jag tjänte prästadräng på Mjällby Prästlöneboställe och det skulle bli syneförrättning. Vad var en syneförrättning för något? Jo, med jämna mellanrum hölls syneförrättningar på prästlöneboställena och det var ecklesiastika boställsnämnden som satte dem i scen. Inför en syneförrättning gällde det att ha allt i sin ordning och vad gäller den syneförrättning jag minns fick vi prästadrängar flera dagar innan putsa och feja i alla vinklar och vrår. Allt borde vara tip top när nämnden infann sig och vad jag kan minnas blev det en syneförrättning utan anmärkning. Kanske inte att undra på. Prästabonnen i Mjällby Arvid Persson och hans hustru Betty var ordningsmänniskor ut i fingerspetsarna.

Vilka satt då i nämnden? Jo, dess dåtida ordförande var Nils-Per Clemedtsson från Hällaryd och givetvis var han med. Med var också församlingens kyrkoherde som då var Rudolf Stjernquist och sist men absolut inte minst var kontraktsprosten med i "syneskaran". Kontraktsprosten på den tiden var kyrkoherden i Mörrum Arvid Kjellberg. Av honom har jag ett annat minne. Han höll en prostvisitation i Mjällby över en helg och jag glömmer aldrig hans kraftiga stämman när han förrättade altartjänst. Det förvånade mig att inte Mjällby bastanta kyrkmurar sprack den gången.

Men över till syneförrättningen. När lönebostället synats i alla vinklar och vrår var det dags för en rik förplägnad. För den stod hustrun Betty och dottern Ingrid och här kunde man verkligen tala om gillesbord. I förbifarten kan nämnas att Mjällby löneboställe alltid var känt för sitt rika kosthåll. Om detta kan jag vittna ty som den allra siste inneboende prästadrängen åtnjöt jag både kost och logi där. De tre åren som prästadräng var den lyckligaste tiden i mitt liv.

Självfallet fick vi drängar vara med om syneförrättningsgillet men inte förrän höga vederbörande hade avlägsnat sig.

Under min tid som prästadräng försummade jag aldrig att delta i kyrkans gudstjänster under precis alla sön- och helgdagar. Jag behövde ju bara hoppa över stengärdet så var jag strax framme vid kyrkan. Under lördagskvällarna hade jag och prästabonnen Arvid Persson en vacker sed under sommarhalvåret. Då satt vi alltid på ett säte framför bostadsgrinden och åhörde helgmålsringningen. Först då infann sig den rätta helgfriden.

Ack, ni vackra minnen. Vad det är skönt att återvända till er nu när åren ilat och man befinner sig i livets aftonland. "Tidevarv komma, tidevarv försvinna/Släkten följa släktens gång/Aldrig förstummas tonen från himlen/I själens glada pilgrimssång."

OVE JOHNSSON

Minnesgudstjänst

Med anledning av 200 års minnet för den Engelska flottans besök vid Hanö och Lister, så kommer Mjällby församling, **lördagen den 17 juli**, att fira en minnesgudstjänst vid Engelska kyrkogården, Hanö. Varmt välkommen!